

Komenský: Nejnovější metoda jazyků (1642)

- A. Dobře vyučovati je způsobiti, aby někdo hbitě, libě i mocně se učil. Hbitě, prací jednou stálou beze všelikého škodného času maření. Libě, aby učen po vešken běh studia každého ne tak unavený čil se tím, co jest vykonáno, jako žádostí zanícený k tomu, co pozůstává vykonati. Mocně, aby věci, které se učí, naučil se veškeré a právě až ku hbité hotovosti. Zle tedy vyučuje, kdo váhavě, kdo těžce, kdo kuse ku věděni provodí.
- B. Nedbalého o to, by vyučován byl, marně vyučovati budeš, leč teprve učiníš jej chtivým učiti se (totiž aby přál si uměti i proto při tom byl se smysly živými, aby jiného cos odložil, toto vedl.
- C. Učiti se jest jíti k umění věci neznámé po nějaké známé (čili učiti se jest hledati, abys mohl něco vtípem vytvářeti).
- D. Způsob, kterak vyučovati, zakládá se na opatrnosti v metodě, kteréž učitelem vždy a všude šetřiti jest v tom, aby uměl předně myslí učňů k účelivosti nastrojovati, potom učení samo podávati, posléz podané a pochopené utvrzovati. Jako totiž malíř chtěje způsobiti obraz, desku nebo plátno, kde malbu strojí uvěsti, prve napíná, hladí i základy nějakými potírá, aby je nastrojil barvy chytati, tož maluje, teprve fermeží potra na slunce a vzduch dává, aby zatvrdl a dal se v ruce bráti: týmže způsobem opatrně bude postupování toho, který pouští se vytvářeti umění druhému v myslí, ruce, jazyku, dovede-li myslí k učení nastrojovati, pak učení podávati, teprve je utvrzovati.
- E. Způsobíš to, dáš-li toho nějakou ukázkou, že krásno, lahodno, snadno jesti studium, které se začíná. [...] Tedy do vyučování se nepouštěj, než až chut' v žáku je náležitě vzbuzena. [...] Silnější jesti chtivost tehdá, když při obírání se s věcmi něco podchází, co ducha podivem anebo rozkoší neb ošklivostí nebo studem nebo strachem rozechvívá. [...] Cokoli za učení se baví, paměti vzpomáhá.
- F. Po příkladech, pravidlech, cvičeních všemu vyučováno a učeno se bývá.
- G. Kdo Řím jednou očima pozorně prohledl, lépe i pevněji bude jej mítí vštípen, než kdyby mu jinými byl vyličován tisíckrát.
- H. Zase podávání jest, když kdo, co teď slyšel, viděl, četl, myslil, ihned totéž buď sobě sám opakuje, nebo jiným vypravuje a ukazuje. Prvější nezle vpravuje vštípení, lépe však poslednější, protože kdo tomu, čemu se sám naučil, sám jiného vyučuje, netoliko věc opakuje t. j. smysly vlastními znova propravuje, alebrž i jako ze svého již druhému udíleje věc živěji vede i tím ji jako ve svou moc uvodí. Zkušením to potvrzeno. Budiž tedy zásada: Co vštípeno zase vštěpovati působí vštípení mocnější.
- I. Zapisovati pokladem opakování.
- J. Kdykoli totiž pojem nový pocitem přítomným způsobený vchází do schránky (cella) paměti, některý jemu příbuzný ihned vstříc běže jej vítá, ten pak zase vede s sebou některý příbuzný i ten zase jiné. [...] Spínati je tedy (to jest: Čemukoli se učeno bývá, tak to ve spolek jest vázati, aby vzpomnutí si jedné věci sebou přineslo vzpomnutí si na druhou a tak pořad.)
- K. Všelickou praxi ať zdokonaluje praxe. (Nebo co jest dělati, nelze tomu jinak se učiti než děláním. Odtud toto: Hotovíce něco hotovíme se sami. Písařem se nikdo nestává leč že píše, malířem leč že maluje, zpěvákem leč že zpívá, řečníkem leč že řeční a tak jest o všem zevnitřním. [...])Příklad totiž jest jako símě, pravidlo jako semene zavláčení, cvičení jako déšť, větry, slunce.
- L.
- Částky věci všeliké poznávány analysí. [Později přirovnává k dalekohledu.]
 - Dokonaleji však poznávány přidáním synthese. [Později přirovnává k drobnohledu.]
 - Nejdokonaleji naposledy ještě synkrise k tomu přidáním. [Tedy srovnávání; později přirovnává k zrcadlu.]